

Op dinsdag in de week van volle maan

Van Nutsspaarbank tot SNS bank

Bruno Kriegsman

Het ontstaan

Voor een verhaal over het ontstaan van de SNS bank, moeten we ver terug in de geschiedenis. Nu, in 1995, is het meer dan 175 jaar geleden dat de eerste banken werden gesticht. In 1817 was er overigens geen sprake van kantoren. De zaken werden afgehandeld "aan huis", of in de plaatselijke herberg.

De eerste in Nederland

Het Friese Workum had de primeur. Naar het voorbeeld van de Schotse dominee Duncan, die al eerder, uit sociale bewogenheid, mensen trachtte te bewegen iets opzij te leggen. Een aantal ingezetenen van Workum bedacht dat mensen, hoe weinig dan ook, iets zouden kunnen reserveren voor slechte tijden. En men dacht niet eens aan een langere periode. 's-Winters was er immers minder werk. En minder werk betekende in die tijd minder inkomsten. Toch moest de kachel branden. Degene die toen al spaarde deed dat letterlijk in een oude sok. Niet echt veilig.

Het initiatief

Ook in Haarlem werd in 1817 een spaarbank opgericht. Van de gemeenten aan de IJssel waren Zwolle in 1818 en Kampen in 1820 er vroeg bij met het stichten van een spaarbank. De meeste spaarbanken werden op initiatief van de plaatselijke departementen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in het leven geroepen. De naam, Nutsspaarbank, is hiervan afgeleid.

Maar ook andere instellingen meenden het nobele streven, het sparen te bevorderen, te moeten aanpakken. Kerkelijke instellingen stichtten eveneens spaarbanken. Zo ontstonden verenigingen met namen als Providentia in Enschede, Sint Pancratius in Heerlen en de Spaarbank van het Oud Diaken Gezelschap in Appingedam. Dus kon het voorkomen dat in één plaats meer banken hetzelfde doel beoogden. In het net genoemde Appingedam waren maar liefst drie spaarbanken werkzaam, t.w. de Nutsspaarbank, de Spaarbank van het Oud Diaken Gezelschap en de Nieuwe Spaarbank.

Bij volle maan

Vooraf in de beginperiode legde men zich uitsluitend toe op het in bewaring nemen van spaargeld, zoals het in een van de oude reglementen staat omschreven "van dienstmaagden en kleine luyden". Echt veel service werd er niet geboden en ook niet gevraagd. Slechts op een klein aantal tijdstippen kon de klant zijn of haar spaarcenten in bewaring geven. Bij één van de zeer kleine spaarbanken was de openingstijd als volgt geregeld: "Op de dinsdag in de week van volle maan kan men terecht". Bij navraag bleek dit een praktische reden te hebben. Niet alle plaatsen of dorpen beschikten over straatverlichting en zo kon men daar, letterlijk, zonder vallen en opstaan bij maanlicht de bestemming bereiken. De spaarzame uren dat de bank "open" was, waren op tijden dat de meeste mensen niet hoefden te werken. Op zaterdagavond en na de zondagse kerkdienst was men nogal eens bereid de klanten te ontvangen.

Voor een sigaar

De mannen van het eerste uur, Commissarissen of ook wel Directeuren genoemd, verdeelden de werkzaamheden onderling. Bij toerbeurt waren zij op de "zittingen" aanwezig.

De Secretaris-Boekhouder verzorgde de administratie en de correspondentie. De andere Commissarissen zorgden voor de nodige assistentie. Van enige geldelijke vergoeding was geen sprake. Men deed het voor een sigaar met daarbij soms een "versnapering". Pas veel later werd voor de Secretaris-Boekhouder een uitzondering gemaakt en werd aan hem een vergoeding gegeven. Enige tientjes per jaar vond men een redelijk bedrag.

Moeilijke tijden

Het ging goed tot 1830. Wat de geschiedenis in zou gaan als de Belgische opstand, de afscheiding van de zuidelijke Nederlanden van de noordelijke, strooide voor sommige spaarbanken roet in het eten. De beleggingen daalden in waarde en men kon niet meer aan de verplichtingen voldoen. Hoewel de meeste spaarbanken deze moeilijke tijden te boven kwamen, zijn er toch enkele in deze periode verdwenen.

Meer dienstbetoon

Met name in de wat grotere steden meenden de bestuurders dat de openstelling van enige uren per week, niet voldoende was om de klanten goed van dienst te zijn. Hier en daar deed dan ook de dagelijkse openstelling haar intrede. Al snel bleek dat dit een goede gedachte was geweest. Het aantal "inleggers" steeg en het gespaarde kapitaal groeide.

Het spaarbankboekje

Het bedrag dat aan de spaarbank werd toevertrouwd, werd in het spaarbankboekje aangekend. Had men geld nodig, dan werd dat in datzelfde spaarbankboekje afgeschreven en men was steeds op de hoogte van het saldo waarover men kon beschikken. Wilde de klant "grotere" bedragen opnemen, dan was het gewenst de spaarbank enige dagen vooraf op de hoogte te stellen. Zo was het mogelijk de kasgelden binnen de perken te houden. Veel geld in kas betekende dat minder geld kon worden belegd, wat weer nadelig was voor het rendement.

Speciale jeugdmiddag tijdens de Wereldspaarstag in 1950 (Foto Frans Walkate Archief)

Plaatselijk nut

Die beleggingen werden bij voorkeur plaatselijk gedaan. Veel mensen "van onbesproken gedrag" hebben een huis kunnen kopen met een hypotheek van de spaarbank. Veel gemeenten en instellingen van algemeen belang sloten leningen af bij de spaarbank, zodat het geld van de spaarders weer tot nut van 't algemeen werd aangewend.

Onvoorziene omstandigheden

Had men aan deze zichzelf opgelegde morele "verplichting" voldaan, dan keek men over de stads- en ook wel over de landsgrenzen heen. Zo was het mogelijk de vooruitgang in groter verband te stimuleren. De aanleg van o.a. verschillende spoorwegen werd mede mogelijk gemaakt door Nederlandse spaarduiten. Onvoorziene omstandigheden hadden wel eens vervelende gevolgen voor de spaarbanken. Bijvoorbeeld de Russische revolutie in 1917. De nieuwe heersers waren niet van plan de "oude" schulden af te lossen. Veel spaarbanken hadden belegd in Russische spoorwegen en bleven zitten met erg mooie maar volstrekt waarde-loze obligaties.

Wereldspaadag

Op 31 oktober 1928 werd de eerste Wereldspaadag gehouden. Om het sparen te stimuleren werd veel reclame gemaakt. De klant die de moeite nam de Spaarbank te bezoeken werd verrast met een kadootje. Het succes was overweldigend. Niet zelden moest de politie er aan te pas komen om de stroom van klanten in goede banen leiden.

Inmiddels is de Wereldspaadag, de derde dinsdag in oktober, een onderdeel van de spaarweek geworden.

Concurrentie

De oprichting van de Rijkspostspaarbank in 1880 heeft invloed gehad op de Nederlandse spaarbanken, zowel in positieve als in negatieve zin. Vooral de kleinere spaarbanken zagen deze nieuwe instelling als concurrent. Het postkantoor, waar men vaker terecht kon, zou de spaargelden wel wegzuigen. Een aantal van die kleine spaarbanken heeft inderdaad daarvoor het loodje gelegd.

Voor de grotere en meestal actievare spaarbanken was de oprichting van de Rijkspostspaarbank juist een duwtje in de rug om de klant nog beter van dienst te zijn.

Sparen in huis

Met het invoeren van de Afhaaldienst was het de spaarbank die naar de mensen toeging, inplaats van omgekeerd. Het spaargeld werd "huis-aan-huis" opgehaald en van het tegoed werden, op verzoek van de spaarder, betalingen gedaan, zoals huur, belastingen e.d. Meestal werd wekelijks een gering bedrag opgehaald tegen een kwitantie en later bij de aanbieder van het spaarbankboekje, daarin bijgeschreven.

Komt in de bus

Een andere "dienst" was het verstrekken van spaarbusjes. Bij een bepaald minimum tegoed, stelde de bank gratis een spaarbusje ter beschikking. Menigeen zal zich uit de jonge jaren nog herinneren dat zo'n spaarbusje was voorzien van tandjes waardoor het (vrijwel) onmogelijk was van je eigen geld "iets te lenen". De plezierige kant tegenover deze lastige was, dat mits het busje strategisch goed was opgesteld, bijvoorbeeld op de schoorsteenmantel, grootouders en andere familieleden wel eens wilden bijdragen aan het te vormen kapitaal. Voor de spaarbanken was het busje een uitstekende vorm van klantenbinding. De sleutel berustte immers bij de bank en er werd nauwgezet bijgehouden hoe vaak het busje ter leging werd aangeboden. Had de klant bijvoorbeeld een jaar het busje niet naar de bank gebracht, dan werd een kaartje gestuurd met het verzoek dit toch te doen. Het geld in het busje leverde immers geen rente op.

Verzoek!

Houders van Spaarbusjes,

die dit jaar hun busje nog niet ter lediging hebben aangeboden, worden beleefd verzocht dat

in den loop DEZER MAAND te doen!

NADRUKKELIJK WORDT BEKEND GEMAAKT, dat in de maand JANUARI geen spaarbusjes ter LEDIGING kunnen worden nangenomen.

De kluis

Het spaargeld was dan dankzij de spaarbanken wel uit de oude sok, maar er waren klanten die zelfs het spaarbankboekje een gevaarlijk bezit vonden. Ook daar was een oplossing voor. Men kon het boekje bij de spaarbank in bewaring geven. Daar werd het veilig in de kluis opgeborgen.

Een andere manier van veilig opbergen was het huren van een kluisloket. Naast het spaarbankboekje kon (en kun) je er je waardevolle spullen in kwijt. In de zogenaamde kofferkluis, kon men, tegen een redelijke vergoeding, grotere zaken gedurende een bepaalde tijd opbergen.

De bond

Tot 1907 hadden spaarbanken onderling weinig contact. De heer Frans Walkate, eerst commissaris en later directeur van de Nutsspaarbank Kampen, was één van de initiatiefnemers tot de oprichting van de Nederlandse Spaarbankbond. Spaarbanken die zich in deze bond verenigden, hebben in de loop van vele jaren de vruchten van dit initiatief geplukt. Als voorloper van de afdeling controle van deze bond werd in 1924 het Spaarbank-Bureau in het leven geroepen.

LID VAN DE NEDERLANDSE SPAARBANKBOND

Giraal verkeer

In de tijd dat het girale geldverkeer nog in de kinderschoenen stond, kon de klant zijn salaris of pensioen reeds naar de spaarbank laten overmaken. Dit werd toen nog via het spaarbankboekje uitbetaald.

De jeugd

De jongeren werden overigens niet vergeten. Op verschillende manieren probeerde de spaarbank de jeugd aan zich te binden. Het schoolsparen werd ingevoerd op diverse plaatsen in ons land.

Voor een optimaal resultaat was de medewerking van het onderwijzend personeel nodig en hoewel deze vaak werd verleend, was de dekking toch geen honderd procent. Dat schoolsparen ging met contant geld, met spaarzegels en ook wel met spaarkisten.

Jonge klanten

Enige spaarbanken gingen daarom over tot het oprichten van Jeugdspaarbanken. Er wer-

den daartoe in de bank of in het buurthuis speciale zittingen voor jongeren gehouden. Voor trouwe spaardertjes had de spaarbank, bijvoorbeeld na een jaar, een leuke attentie klaarliggen.

De jongste klanten

Voor de nog jongere klanten gaf de spaarbank "babyboekjes" uit. De spaarbank gaf een eerste storting van bijvoorbeeld f 1,00 op het spaarbankboekje. Dit bedrag mocht er overigens gedurende een bepaald aantal jaren niet worden afgehaald.

Service

Een spaarder die ging verhuizen, leverde het spaarbankboekje in bij de spaarbank in de nieuwe woonplaats. Deze zorgde ervoor dat het tegoed naar de nieuwe bankrelatie werd overgemaakt. Tijdens de vakantie kon men bij andere spaarbanken van het spaarbankboekje geld opnemen. In het huidige computertijdperk lijkt dit ingewikkeld, maar toen was het een gewaardeerde service.

Het G.B.I.

Aan het begin van de vijftiger jaren, werd een aanvang gemaakt met de voorlichting aan particulieren en verenigingen. Het hiervoor in het leven geroepen Gezins-Begrotings-Instituut gaf lezingen aan verschillende instanties. Ook gaf dit instituut brochures en het bekende G.B.I.-Huishoudboek uit.

Het G.B.I. is later opgegaan in het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting, beter bekend onder de naam NIBUD.

Marktonderzoek

Was de Afhaaldienst voor de klant een mooi stuk dienstverlening, de spaarbank kon op deze wijze zien hoeveel klanten in een bepaalde wijk woonden. Zo kon men eenvoudig nagaan of het vestigen van een bijkantoor lonend zou zijn. Mede op grond van deze ervaring werden de eerste bijkantoren gesticht. In het begin in de buitenwijken, later meer en meer in de buitendorpen van de gemeenten. Soms werd een bijkantoor op een voor die tijd wel heel uitzonderlijke plaats gevestigd, zoals op het eiland Urk, waar het vanuit de Nuts-spaarbank Kampen werd bestuurd.

Verscheidenheid

In de jaren '50 en '60 komt een andere "stroming" binnen de spaarbanken op gang. Stilaan worden de werkzaamheden bij de banken uitgebreid. De dienstverlening neemt toe. Spaarmogelijkheden krijgen een grotere verscheidenheid. Kleinere spaarbanken met weinig of geen vaste medewerkers krijgen moeite om aan de wensen van de klanten te voldoen. Aansluiting bij een grotere eenheid is meestal de oplossing.

Kampen

Hoe het in Kampen ging, via regelmatige uitbreiding van het aantal bijkantoren en fusies met andere spaarbanken, vindt u in de Kamper Almanak van 1994, in het artikel van Hans Wiersma, getiteld "De Spaarbank in de schaalvergroting", pagina 221/224.

Het eindresultaat

Zo onstonden regionale spaarbanken met grotere en kleinere vestigingen, deels in de positie van bijkantoren. Maar wel bijkantoren waar de klant voor alle geldzaken terecht kan. Uit een groot aantal van deze regionale banken is enige jaren geleden de SNS bank Nederland ontstaan, de Samenwerkende Nederlandse Spaarbanken.